

НАРОДНА
БИБЛИОТЕКА
БОР

БЕЛЕЖНИЦА

БЕЛЕЖНИЦА

Часопис за библиотекарство, књижевност и културу
Година 23, 2022, број 43

ISSN 1451-2378 = Бележница
COBISS.SR-ID 24403471
Издаје два пута годишње

За издавача
Весна Тешовић

Главни и одговорни уредник
Виолета Стојменовић
Телефон: 030/458-120
e-mail: nbbor@mts.rs

Лектура и коректура
Ана Јанковић

Дизајн корица
Новица Станковић
Драган Стојменовић

На корицама је детаљ колажа „Le suicide au Cœlian ou le désespoir des statue à Giorgio de Chirico“ [Самоубиство на Целију или очај статуа по Ђорџу де Кирикоу] Вана Бора из примерка књиге *Italian Pictures* који припада Боровом легату у Музеју савремене уметности у Београду

Штампа
„Терција Бор“

Тираж
300

Редакција
Ана Јанковић
Драгица Радетић
Горан Миленковић
Драган Стојменовић

Табле

Овај број *Бележнице* илустрован је фотографијама страница из дела „Italian pictures” Вана Бора – књиге настале 1944. године, Боровим прерађивањем примерка истоимене књиге из 1870. Фотографисала Бојана Јањић (МСУБ). Илустрације је изабрала Сенка Ристивојевић (МСУБ). Више о томе у њеном тексту у овом броју *Бележнице*.

Vane Bor, *Le suicide au Cælian ou le désespoir des statue à Giorgio de Chirico*, 1944, Italian pictures, drawn with pen and pencil (1870)

Vane Bor, *Colosseum by moonlight ou le somnambulisme des statues*, 1944, Italian pictures, drawn with pen and pencil (1870)

Vane Bor, *Florence, from the Terrace of San Miniato ou la profanation des statues*, 1944, Italian pictures, drawn with pen and pencil (1870)

Vane Bor, *Porta Romana, on the Palatine \ l'immalution prématurée à Max Ernst*, 1944, Italian pictures, drawn with pen and pencil (1870)

Vane Bor, *The Baptistery, Pisa, La triple coupole*, 1944, Italian pictures, drawn with pen and pencil (1870)

Vane Bor, *Children of the Campagna ou une statue de dues...*, 1944, Italian pictures, drawn with pen and pencil (1870)

ЖИВОТ КЊИГЕ**Senka Ristivojević**

OKSFORDSKA SERIJA INTERVENCIJA VANA BORA U KNJIZI ITALIAN PICTURES

DRAWN WITH PEN AND PENCIL 5

Горан Миленковић

СЛУЧАЈ БЛУМБЕРГ 16

КЊИЖЕВНОСТ**Ула Хан**

ДЕСЕТ ПЕСАМА

(изабрала и превела Јелена Радовановић) 21

НА НАШОЈ СТАЗИ**Деана Јовановић**

ГУЉЕЊЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И „РЕЦИКЛАЖА” СКИНУТОГ БАКРА: ПРОИЗВОДЊА ДРЖАВЕ У

ИНДУСТРИЈСКОМ ГРАДУ У СРБИЈИ 27

Жаклина Ж. Николић

75 ГОДИНА ОД ФОРМИРАЊА НАРОДНЕ КЊИЖНИЦЕ И ЧИТАОНИЦЕ У КЛАДОВУ 47

ПРИКАЗИ, ЧИТАЊА, РАСВЕТЉЕЊА**Ана Јанковић**

ПРИЛОГ ЗА ЈЕДНУ ИЗУЗЕТНУ БИОБИБЛИОГРАФИЈУ

(Гордана Ђилас, Библиографија Пере Зубца, Матица српска и Архив Војводине, Нови Сад 2021) 61

Перо Зубац

СЛИКА ДАЛЕКОГ БРАТА 65

Весна Тешовић

КЊИГЕ – ЛЕК ОД ЗАБОРАВА

(Radnici Vor–Abda, пр. Бела Сабо, Ђер 2021; Уцрпљивање историје – ироче о сјасавану шоком Холокауста,

гл. ур. Владимир Арсенић, Центар за примењену историју, Београд 2021) 68

Виолета Стојменовић

О НАСТАЈАЊУ КЊИГЕ И КОЈЕЧЕМУ

(Ирене Ваљехо, Зайисано у бескрају: насјанак књије у анјичком свеју, прев. Драгана Бајић, Лагуна, Београд 2021) 74

СТВАРИ КОЈЕ СУ ПРОШЛЕ

ОТВАРА СЕ СПОМЕН ДОМ 83

РАДНИЦИ О КУЛТУРИ И У КУЛТУРИ: ВИШЕ ИЗБОРА И УТИЦАЈА ИЗ ФАБРИКЕ 84

ЛЕТОПИС 87

УПУТСТВО АУТОРИМА 89

Весна Тешовић, Народна библиотека Бор

Књиге – лек од заборава

Како да библиотечко-информациона грађа
не буде „мртво слово на папиру”
у пасивном библиотечком фонду

(*Radnóti Bor–Abda*, пр. Бела Сабо, Ђер 2021; *Уирџавање историје – приче о сјасавану шоком Холокауста*, гл. ур. Владимир Арсенић, Центар за примењену историју, Београд 2021)

У току 2021. свој јавни живот почеле су да живе две публикације које тему Другог светског рата и холокауста обрађују кроз призму савремене и примењене уметности. Реч је о двојезичној, луксузно опремљеној публикацији *Radnóti Bor–Abda*, коју је приредио Бела Сабо и о збирци пет графичких новела које је објавио Центар за примењену историју под насловом *Уирџавање историје – Приче о сјасавану шоком Холокауста*. За обе публикације део садржаја обезбедило је Завичајно одељење Народне библиотеке Бор, још једном потврђујући своју праксу континуираног актуелизовања разноврсне библиотечке грађе коју то одељење прикупља, обрађује, чува и промовише. Пред читаоцима је резултат таквог деловања.

Локалне заједнице или појединци у њима на различите начине негују културу сећања на своје истакнуте завичајне ствараоце. Двојезична мађарско-српска публикација *Radnóti Bor–Abda*, луксузно штампана, визуелно изузетно богато опремљена, настала је као духовна потреба да се овековече личност и дело трагично страдалог песника. Идејни творац и приређивач књиге јесте Бела Сабо, професионални фотограф и самостални стваралац (слободни уметник) из Ђера, који стварајући својеврсну фотографску реинтерпретацију песама Миклоша Раднотија, у тај уметнички визуелни „оквир”, поред стихова прилаже и текстове различитих стручњака који, свако у свом домену, открива неке директне или индиректне чињенице везане за живот и дело овог мађарског песника. Завичајни дамар разгрејан фотографско-уметничким импутом изродио је публикацију која пред читаоцем ствара чврсти колоплет визуелно-уметничког, поетског, књижевноисторијског и документарног.

У књизи-албуму налазе се фотографије које је Бела Сабо направио на свом путу пратећи Миклошев „усиљени марш” од Бора до Абде код Ђера. Занимљив је и емотивно снажан склоп

Прикази, читања, расветљења

који чине Миклошеви потресни стихови писани половином прошлог века и скорашње фотографије старог борског копа, јаловишта, погона за прераду руде, прелепи пејзажи – а у ствари места на којима су се некада налазили радни логори Берлин, Минхен, Хајденау. Поред тих, рекли бисмо „тематских целина”, као визуелни прилози уз различите текстове, због чега знају да делују насумично, налазе се и остале савремене фотографије прекрасних жагубичких планинских крајолика, Ђердапске клисуре, Гамзиграда, који својом природном лепотом појачавају контраст трагичног Миклошевог пута којим Бела Сабо пролази седамдесет пет година касније.

У уводној речи, градоначелник Ђера проф. др Чаба Андраш, објашњава дубоки траг који је Миклош Радноти, својим трагичним крајем, оставио у историји града и сећању његових житеља који с љубављу негују успомену на њега. И Балаж Физф, стручњак у области образовања у Мађарској, родом из Абде, који се као дечак играо на попришту трагичног Миклошевог животног краја, у предговору књизи наглашава да сви житељи Абде и данас осећају Миклошево присуство, истовремено тешко и узвишено.

Слободна сам да закључим да на ту и данас узвишено тешку емоцију утиче и, у својој једноставности прекрасна, статуа аутора Миклоша Мелокова на путу између Абде и Ђера, чију нам фотографију Бела Сабо нуди преко две целе стране. Њу тамошњи становници зову „стари аугостопер” и она својим предметним суживотом уз ивицу регионалног пута деценијама зрачи чудесном естетиком. Усамљену фигуру Раднотија само што не понесе кошава заувек заробљена у развијореном песничком огртачу, али он већ више деценија стоји постојано, песнички утемељен, хуманистички пркосећи времену страдања.

Виолета Стојменовић, библиотекар саветник у Народној библиотеци Бор, пише текст „Цртежи о рецепцији лика и дела Миклоша Раднотија у Бору” и подсећа на све „институционалне интервенције у локално памћење и сећање” деловањем савремених уметника у отвореном јавном простору, али и активностима Народне библиотеке Бор, почев од 1979, када је у издању Библиотеке објављена *Борска белешница* са последњих десет Раднотијевих песама, па преко различитих песничких сусрета и приредби, текстова у *Белешници*, часопису борске библиотеке, до новог монографског издања 2019. у другачијем интерпретативном контексту, у коме су Миклошеви стихови у преводу Данила Киша протумачени надахнутим есејем проф. др Зорана Пауновића и „графичком репортажом о судбини уметника у борским радним логорима” Александра Зогафа.

Текст приређен према чланку Агнеша Бема открива садржај уговора мађарске и немачке власти о „трансферу мађарске радне снаге” у рудник бакра и носи бизаран назив „Компенса-

ција сировина за додатни рад у Бору”. *Сировину* коју даје Мађарска, представља 6.000 људи – радника, у највећем броју Јевреја, који у току 1943. и 1944. бивају доведени у борски рудник. Заузврат, Мађарска треба да добије 100 тона руде бакра месечно за своју индустрију. У мају 1944, у другој групи Мађара, која је стигла у радни логор, био је и Миклош Радноти. Већина тих радника преживела је рад у логору. Трагедија им се догодила на повратку.

Хунгаролог проф. др Марко Чудић књизи прилаже „Кратку биографију Данила Киша” и текст „Данило Киш као преводилац Раднотија”. Истиче преводилачке квалитете Данила Киша као доследног поборника „средњоевропског преводилачког принципа”, са савршеним осећајем за примену „начела преводилачке компензације”, који уз све то поседује и оно што, парафразирајући Жоржа Мунена, познатог француског лингвисту, Чудић назива „етнографски вишак знања” поткрепљен језичком храброшћу и дрскошћу.

Проф. др Јулијана Ишпановић Чапо у тексту „Песник годишњица – Култ Раднотија у Војводини и Србији” исцрпно фактографски наводи појављивања Раднотијевих песама у Србији, почев од 1933, када су у часопису *Kalanga (Снојље)* први пут објављене две Миклошеве песме, па све до 2019, када је, обележавајући 110 година од рођења и 75 година од смрти песника, Петер Лорнет Тот прешао стазу *усиљеној марша* од Бора до Абде, када је снимљен и приказан филм Ерике Кабок *Животи мерени рудом – ирајом Миклоша Раднотија* и када је Народна библиотека Бор направила споменуто ново издање последњих десет Раднотијевих песама. За ово издање Народне библиотеке Бор проф. Ишпановић каже да је „и у визуелном и у идејном смислу ванредна публикација која је обогатила и мађарску и српску рецепцију Раднотија”.

Блаж Физфа ће се још једном обратити читаоцима износећи фрагменте сећања на свој разговор са Фани Ђармати, Раднотијевом супругом, и на свој педагошки рад и борбу да се поезија врати древној форми обраћања заједници гласним, хорским рецитовањем. Читаоцима ће се учинити дирљивом одговорност коју проф. Физфа, житељ Абде, осећа због успомене на песника који је свој живот окончао баш у атару његовог села.

У обимном тексту Петера Лорната Тота, који има наслов као и његова монодрама о Раднотију „Ја сам душа, желим да живим!”, читамо о песничком ходочашћу, духовном и физичком путовању учитеља и рецитатора, које је 2019. предузео у знак сећања на Миклоша Раднотија и борске раднике-страдалнике од Бора до Абде. Опчињен Миклошевом судбином, судбином свештице с песмама чија је садржина победила биохемијске процесе и после годину и по боравка у земљи-гробници, табанајући од Бора стопама Раднотија кроз Србију, Хрватску и Мађарску, Петер где год да застане гради песничко-поетску заједницу с тамошњим људима, желећи да нагласи да од нас данас зависи да ли ће се поновити ратни ужаси.

Прикази, читања, расветљења

Јанош Борбел упознаће нас са активностима Меморијалног одбора и Књижевног клуба „Миклош Радноти”, са начинима популаризације савремене мађарске поезије у школама и институцијама, а у циљу јачања културног имиџа Ђера и жупаније којој припада. И аутора овог текста води идеја да се све ово чини како човечанство не би више никада пролазило кроз сличан период недостојан људског рода, те да зато треба чувати сећање на људе попут Миклоша Раднотија.

На крају ове публикације, поред фотографија пејзажа и урбаних екстеријера и ентеријера, објављене су и фотографије оригиналних страна Миклошеве *Бележнице* из свеске *Авала 5* и стрип табле Александра Зографа, завршавајући са текстом Беле Сабоа, фотографа, дизајнера и приређивача ове књиге, у коме он тумачи своју дугогодишњу потребу да дође у Бор и Жагубицу, која се остварила тек 2019. године.

Листајући ову публикацију, на први поглед је јасно да су приређивачу у првом плану сопствене фотографије и да је ова књига настала пре свега као каталог. Међутим, изузетно је драгоцен концепт књиге у целини. Прикупивши под окриље ове књиге-каталога текстове еминентних стручњака, дао је вредан књижевноисторијски омаж свом завичајном песнику. Каже се да су песници грађани света, али у жељи да избегнемо оваква уопштавања, морамо да поменимо да Миклош Радноти припада и борском завичају, те је ова публикација Беле Сабоа постала вредан сегмент фонда Народне библиотеке Бор.

Неговање културе сећања кроз развијање критичког мишљења о историјским процесима, а у циљу изградње културе мира, Центар за примењену историју (ЦПИ) остварује кроз интердисциплинаран приступ. Да би јавности приближио недовољно истражена и скрајнута историјска збивања важна за данашње друштво, поред истраживања, едукације и разних јавних догађаја, ЦПИ развија и значајну издавачку делатност. Увиђајући да стрип као уметничка форма непосредном сликом и речју лакше комуницира са читаоцима, пре свега младима, који су више навикли на слике, ЦПИ је 2020. покренуо едицију стрипова *Повеси(и) оштора* засновану на биографијама истакнутих појединаца. На том трагу је и зборник графичких новела *Уцртавање историје – Приче о спасавању Шоком Холокауста* (2021). Уреднички двојац, Ружица Девећ и Владимир Арсенић, у Предговору објашњавају избор од пет прича о спасавању Рома и Јевреја током Другог светског рата, наглашавајући да се у сваком времену и на сваком месту могу наћи људи довитљиви, мудри, храбри и спремни да помогну онима којима је помоћ потребна. Ти индивидуални чинови храбрости посебно су значајни јер „бити човек у смутним временима много је теже но што се мисли”. Стрипови су засновани на причама које су за ову

прилику приредили истраживачи Ивана Вранашевић, Војкан Трифуновић и Драган Стојменовић, а потичу из различитих крајева Србије.

Уредници посебно издвајају причу о Стевану Ђорђевићу Новаку, једином Рому који је проглашен народним херојем, а о коме су материјал добили од Завичајног одељења Народне библиотеке Бор. Истичу да је његов животни пут доказ борбе коју припадник мањинске групе мора да прође како би постао уважен и поштован члан заједнице и колико је важно борити се за друштво у коме ће разлике међу људима бити избрисане и у коме ће сваком појединцу бити пружена иста шанса.

Прва прича у књизи је „Прича о Дрити”, стрип ауторке Драгане Радановић. Кроз нарацију девојчице Дрите, уз основне чињенице о Јеврејима Сефардима и њиховом историјском сељакању после протеривања из Шпаније крајем 15. века, о обичајима и пословицама које су изградиле особен културолошко-психолошки склоп јеврејског човека, сазнајемо да су у Србији прве антисемитске уредбе уведене и пре окупације и како су текли окупациони дани у Приштини. Међутим, трагичну слику живота у концентрационом логору у Бечу обасјава племенитом људском лепотом прича о несебичној логорашкој солидарности и неочекиваној помоћи која стиже од једне угледне Бечлијке, Веронике, осетљиве на људску патњу.

„Прича о Теодору” Бориса Станића сели читаоца у Војводину и открива услове живота Јевреја под немачко-мађарском окупацијом. Теодор прича и о судбини заточеника у београдским логорима Топовске шупе и Сајмиште, о нади да ће у Војводини заробљеним Јеврејима бити боље ако их преузму мађарске власти и распореде по логорима у Мађарској, о мобилизацији логораша у радне чете „мусоши”, и о људском лику мађарског поручника Ђуле Вагнера, који је командовао Теодоровом четом и помогао им да преживе. Занимљиво је и драгоцено што аутор текста повремено нарацију у првом лицу прекида својеврсним фуснотама у којима опомиње, на пример, да су Топовске шупе, логор смештен такође у центру Београда, кроз који је прошло и стрељано око 5.000 Јевреја и 1.500 Рома, данас потпуно запуштено и заборављено место. Тако, мимо главног наративног тока, који открива да се људска племенитост и храброст крије на неочекивном месту, сазнајемо још понешто што има за циљ друштвено ангажовану критику.

„Прича о доктору Сави” Владимира Пајића упознаје нас са Савом Станојевићем, јединим лекаром у трстеничком крају, који је бринуо о здрављу људи током окупације и о Ромима који су у Трстенику пре рата били познати и цењени музичари и занатлије. Измисливши епидемију пегавог тифуса и претворивши ромско насеље Осаоница у карантин,

Прикази, читања, расветљења

спасао је ове људе одвођења у логор и вероватне смрти. И ова прича садржи драгоцену ангажовану фусноту о једином спомен-обележју посвећеном Ромима који су допринели победама српске војске у балканским и Првом светском рату, а коме данас прете уништење и заборав.

„Прича о Раки” из пера Данице Јевђовић представља нам Рахамима Раку Рубена, фотографа и једног од првих фото-репортера листа *Полићика*, историју скривања њега и његове породице по куршумлијским селима током Другог светског рата, и духовну лепоту људи који су, ризикујући сопствене животе, помогли овој породици да преживи и дочека ослобођење.

Боранка Јелена Ђорђевић Максимовић, причом у стрипу, која је резултат истраживања Драгана Стојменовића, библиотекара Завичајног одељења Народне библиотеке Бор, представља Стевана Ђорђевића Новака. Ова прича се разликује од претходних. Млади Ром није неко кога из критичних животних околности спасавају други људи. Читаоцима је понуђена дирљива прича о ромском дечаку који се храбро и достојанствено носи са свим изазовима одрастања у сиромаштву и социјалној неправди. Стрпљењем, вредним радом, доследношћу и храброшћу, Стеван крчи себи пут, налази своје место у друштву, међу партизанима који га цене и поштују, доказује и остварује себе, да би несрећним сплетом околности изгубио живот – али не од оних којима је геноцид био саставни део идеологије.

Стварне животне судбине страдалника и хероја у времену Другог светског рата уметнички „уцртане” у ове две публикације, представљају драгоцену сведочанства како се за мир, лепо и племенито треба борити. Драгоцену попут друштвеног ангажмана Беле Сабоа и Петера Лорната Тота, који, свако на свој начин, чувају сећање на човека-песника који и у времену злом живи поезију. Драгоцену и зато што сведоче и о раду истраживача и библиотекара који знају да грађи која им је поверена на чување удахну нов живот и учине је стално актуелном, јер се и на тај начин ствара драгоцену материјал за различите облике педагошког рада уз помоћ кога ће се наредне генерације подсећати да и у доба незнања нада постоји, да и у нарастајућем злу могу да победе племенитост и лепота уколико се појединац храбро, одлучно и достојанствено бори колико за лично толико и за опште добро.